

УДК 378.14.: 339.9

М. О. Тимошенко
кандидат юридичних наук,
проректор
Європейського університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Здійснення будь-якої доцільної господарської діяльності суб'єкту такої діяльності необхідно мати у своєму розпорядженні майно. За інших умов реалізація ним його статутної господарської діяльності неможлива. Відповідно до цього, господарське законодавство вказує, що вся господарська діяльність суб'єктів господарювання, а відтак і закладів вищої освіти (надалі - ЗВО), базується на майновій основі; господарська компетенція ЗВО реалізується на основі речового права, на якому майно належить (закріплене) суб'єкту господарювання (право власності, право господарського відання, право оперативного управління) (частина третя статті 55, частина перша статті 133 ГКУ), що є юридичним закріпленням однієї із найголовніших ознак будь-якої юридичної особи — майнової відокремленості [11, 72].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявність відокремленого майна як основної ознаки юридичної особи, що визначає зміст та особливості господарсько-правового статусу ЗВО, залишається предметом досліджень чималого кола науковців. У вітчизняній юриспруденції проблематика правового режиму майна ВНЗ досліджувалася такими вченими, як В.В. Астахов, М.П. Баб'юк, Є.В. Булатов, Л.В. Гурак, А.В. Гусь, Н.О. Давидова, Б.В. Деревянко, О.В. Куцурубова-Шевченко, П.В. Нестеренко, І.М. Острівний, М.О. Тимошенко, Р.В. Якубовський та інш.

Для нашого дослідження найбільший інтерес має з'ясування правового режиму майна ЗОВ у контексті його використання для виконання статутних завдань і функцій, але перш за все з метою реалізації права людини на вищу освіту.

Метою статті є дослідження проблем правового режиму майна ЗОВ як матеріальної основи функціонування інституційної системи забезпечення права на вищу освіту, а також пошук ефективних форм майнового забезпечення реалізації механізму надання освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. У господарському законодавстві та у правовій доктрині традиційно весь комплекс питань, пов'язаних зі структурою майна, порядком його набуття, використання і відчуження, а також правової охорони та порядку звернення стягнення на це майно за вимогою кредиторів результується поняттям «правовий режим майна» [1, 257-258; 19, 156]. Близькою

до цього тлумачення є інтерпретація правового режиму майна як переліку правових приписів з приводу включення до цивільного обігу майна, характеру речового права на майно, механізму привласнення майна та обсягу повноважень з володіння, користування і розпорядження майном, що формується з різних джерел, специфіки відповідальності за використання майно та форми контролю [25, 6].

Поняття «правовий режим майна» є видовим інваріантом родового поняття «правовий режим», опрацьованого в рамках теорії права (зокрема, у роботах С.С. Алексєєва [2; 3; 4; 5], Г.С. Беляєвої [7], О.В. Малька [21], М.І. Матузова [17], І.О. Соколової [24] та ін.). Нині поняття «правовий режим» широко застосовується українським законодавцем, зокрема, в назвах та тексті таких законів, як: «Про правовий режим майна, що забезпечує діяльність Верховної Ради України», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів», «Про правовий режим воєнного стану» та ін. При цьому в деяких випадках законодавець застосовує вислів «правовий режим» до певних явищ, подій та процесів, а в інших – до матеріальних об'єктів [15, 30]. В юриспруденції поняття «правовий режим» вважається міжгалузевим, хоча здебільшого вживається у науках господарського та цивільного права стосовно врегульованих у рамках відповідних галузей правовідносин задля визначення юридичних особливостей регулювання відносин, об'єктом яких є майно державних підприємств, установ, організацій та акціонерних товариств [27, 12]. Поняття правового режиму майна є одним з ключових у науці господарського права та у господарському законодавстві (статті 133, 134, 140, 141 ГКУ). При цьому в рамках єдиного концептуального підходу до розуміння цього поняття науковці по-різному розставляють акценти на сукупності його складових [12, 139].

Так, Є.В. Булатов та І.М. Острівний, порушуючи питання про те, чому, власне, правовий режим майна посідає особливо важливе місце у структурі господарської компетенції ЗВО, відповідають на нього, акцентуючи на тому, що саме цей режим є фундаментом, основою такої компетенції, посиляючись на уже вище згадані норми ГКУ [8]. Категорія правового режиму дає відповіді на питання

щодо специфіки встановленого законодавством порядку набуття майна, обсягу правомочностей ЗВО щодо володіння, користування та розпорядження майном; щодо наявності та обсягу прав третіх осіб (власника) на майно ЗВО; щодо меж майнової відповідальності ЗВО та порядку звернення стягнення на майно ЗВО за вимогою кредиторів [1, 258; 12, 139]. При цьому специфіка ж правового режиму майна різних видів ЗВО визначається цілями їх діяльності, особливостями організаційно-правової форми функціонування, характером речових прав на майно (право оперативного управління, господарського відання або власності) [25, 6].

У літературі висловлювалися думки щодо того, що під правовим режимом майна ЗВО необхідно розуміти встановлені правовими засобами порядок та умови придбання (привласнення) майна, здійснення ЗВО повноважень із володіння, користування і розпорядження ним, функцій управління майном, а також його правової охорони [6, 104-105]. Наявність матеріально-технічного базису, необхідного для організації і забезпечення повноцінного навчально-виховного процесу і здійснення наукової діяльності, задоволення певних соціально-побутових потреб осіб, яким надаються освітні послуги, а також тих, хто входить до штату ЗВО, були віднесені до числа обов'язкових матеріально-правових умов створення ЗВО [16, 99].

На нашу думку, категорія правового режиму охоплює не лише формування, але і вибуття зі складу майна ЗВО певних об'єктів. Крім того, значна частина питань, пов'язаних з цими відносинами регулюється не лише правовими нормами, але і статутами ЗВО, відображаючи дозвільний тип правового регулювання відповідних господарських відносин. Нарешті, правовий режим майна ЗВО має відображати характер та обсяг правомочностей ЗВО щодо володіння, користування і розпорядження ним. З огляду на це, пропонуємо під правовим режимом ЗВО майна розуміти врегульований правовими нормами та статутом ЗВО порядок формування майна ЗВО, характер та обсяг правомочностей ЗВО щодо володіння, користування і розпорядження ним, здійснення ЗВО функцій управління цим майном, а також його правової охорони і вибуття зі складу майна з визначених законодавством, договором та статутом ЗВО підстав.

Зміст правового режиму майна ЗВО обумовлюється такими чинниками: 1) природою (сутністю) майнових прав; 2) галузевим господарсько-правовим режимом правового регулювання; 3) специфікою організаційно-правової форми господарювання ЗВО та формою власності, на яких діє той чи інший ЗВО.

Правовий режим майна ЗВО формується юридичними засобами, які характеризуються поєд-

нанням дозволів, зобов'язувань і заборон як необхідної умови забезпечення балансу приватних і публічних інтересів у сфері залучення майна до господарського обороту. В основі правового режиму цих прав переважає дозвільний тип регулювання, який спрямований на стимулювання (активізацію) розвитку відповідних господарських відносин [13, 59]. Як впливає з норм господарського та освітнього законодавства України, держава, регулюючи відносини у сфері правового режиму майна ЗВО, забезпечує широкі правові можливості для вибору видів поведінки ЗВО як суб'єктів господарювання щодо набуття і здійснення прав, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням цим майном.

У статті 70 Закону України «Про вищу освіту» відсутнє легальне визначення майна, що перебуває на балансі ЗВО (на праві власності або на праві господарського відання). Тому тут слід враховувати законодавче визначення, вміщене у статті 139 ГКУ, відповідно до якої майном у сфері господарювання визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів. При цьому основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів. Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів. Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства. Товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги. Особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери [9].

Аналізуючи положення Закону України «Про вищу освіту», до складу майна, що перебуває у власності або в користуванні ЗВО, можна віднести: будівлі, споруди, майнові комплекси, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності та інше майно. Водночас, з урахуванням наведених

вище міркувань та позиції законодавця, до такого майна ЗВО можна віднести і об'єкти права інтелектуальної власності, створені за власні кошти або кошти державного чи місцевих бюджетів (крім випадків, визначених законом). Тобто вичерпного переліку такого майна та його специфікації в законі немає, що потенційно істотно розширює сферу речових прав, які може здійснювати ЗВО чи то як власник, чи як користувач, з урахуванням законодавчої конструкції, уміщеної в ГКУ.

Частиною першою статті 70 Закону України «Про вищу освіту» закріплено, що з урахуванням організаційно-правової форми ЗВО з метою забезпечення його статутної діяльності засновником (засновниками) закріплюються на основі права господарського відання або передаються у власність будівлі, споруди, майнові комплекси, комунікації, обладнання, транспортні засоби та інше майно.

Отже, законом прямо встановлено: по-перше, специфіку правового титулу, на основі якого здійснюються правомочності щодо володіння, користування та розпорядження майном ЗВО (право господарського відання або право власності), по-друге, суб'єкт передачі такого майна ЗВО (це виключно засновник ЗВО, і жодна інша фізична або юридична особа), по-третє, запроваджується залежність зазначеного правового титулу (право господарського відання або право власності) від організаційно-правової форми ЗВО (ЗВО як бюджетна установа, неприбутковий або ж прибутковий заклад), по-четверте, засновник не обмежується у передачі у власність або у господарське відання ЗВО ВНЗ якогось майна нічим, окрім спрямованості майна на досягнення цілей забезпечення статутної діяльності ЗВО.

Відповідно до частини першої статті 133 ГКУ основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління. Господарська діяльність може здійснюватися також на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених ЦКУ [28]. Це формулювання є ключовим для тлумачення специфіки правового режиму майна ЗВО як суб'єкта господарювання. Інші речові права, про які йдеться у контексті цієї статті ГКУ, є, зокрема, речові права на чуже майно, згадані у розділі II Книги третьої ЦКУ, до яких належать право володіння та право користування. У частині першій статті 395 ЦКУ встановлені види речових прав на чуже майно: право володіння, право користування (сервітут), право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право забудови земельної ділянки (суперфіцій) [28].

Вважаємо, що всі означені види речових прав мають реалізовуватися ЗВО у разі укладення

ними відповідних господарських договорів, адже праволодіння чужим майном у ЗВО як суб'єкта господарювання може виникати на підставі договору з власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, встановлених законом (стаття 398 ЦКУ) [28].

Право користування ЗВО чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб суб'єктів господарювання, які не можуть бути задоволені іншим способом (частина перша статті 401 ЦКУ) [28]. Це підтверджується формулюванням, уміщеним у частині першій статті 70 Закону України «Про вищу освіту», за якою землекористування та реалізація прав власника земельних ділянок, у тому числі набуття відповідних прав на землю, здійснюються ЗВО відповідно до Земельного кодексу України, а в частині другій цієї ж статті йдеться про набуття ЗВО правомочності постійного користування відповідними земельними ділянками у порядку, встановленому Земельним кодексом України [22]. Так само до сфери використання ЗВО чужого майна належить оренда ЗВО чужого майна (у тому числі цілісного майнового комплексу), що виникає на підставі договору ЗВО як суб'єкта господарювання з власником майна про здійснення ЗВО на основі о майна самостійного господарювання [18]. До цього слід додати й інші речові права, зокрема права володіння та користування за договорами лізингу, договорами про спільну діяльність, договорами зберігання, закладу, іпотеки та права довірчої власності [1, 265-266].

Проте основними правовими титулами, на основі яких можуть здійснюватися речові права ЗВО, є право власності та право господарського відання. Це безпосередньо впливає із змісту частини першої статті 70 Закону України «Про вищу освіту» [22]. Характерно, що для державних і комунальних ЗВО законом не встановлено можливостей закріплення за ними майна на праві оперативного управління, що було притаманно попередньому законодавчому регулюванню. Утвердження інституту господарського відання у сфері режиму майна ЗВО свідчить про певне розширення меж правомочностей у сфері речових прав, якими наділені державні і комунальні ЗВО, та ставить крапку у дискусії щодо можливостей здійснення ЗВО підприємницької діяльності (на користь такої можливості), в силу того, що відповідно до частини першої статті 136 ГКУ право господарського відання є речовим правом саме суб'єкта підприємництва [9].

Відповідно до ЦКУ та ГКУ обсяг правомочностей ЗВО на передане їм засновником майно є неоднаковим – у випадку здійснення права власності правомочності ЗВО, природно, є ширшими,

а в разі здійснення речових прав на основі права господарського відання – вужчими. Це відповідає правовій конструкції, втіленій у змісті відповідних положень ГКУ. Так, відповідно до статті 134 ГКУ ЗВО як суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених цим ГКУ. При цьому майно, що використовується у господарській діяльності ЗВО, може перебувати і у спільній власності двох або більше власників ЗВО [9]. Адже відповідно до частини шостої статті 27 Закону України «Про вищу освіту» ЗВО можуть утворювати навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси, наукові парки та входити до складу консорціуму [22].

Натомість згідно зі статтею 136 ГКУ ЗВО може реалізовувати свої речові права і на праві господарського відання, яке є речовим правом ЗВО як суб'єкта підприємництва (тобто прямо тим самим визнається можливість здійснення ЗВО підприємницької діяльності), який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених законом. При цьому власник майна, закріпленого на праві господарського відання за ЗВО, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативну господарську діяльність ЗВО. Щодо захисту права господарського відання застосовуються положення закону, встановлені для захисту права власності. ЗВО як суб'єкт підприємництва, що здійснює господарську діяльність на основі права господарського відання, має право на захист своїх майнових прав також від власника [9]. Зокрема, право господарського відання передбачає «заборону свавільного втручання в управління і розпорядження таким майном, хоча строго юридично право власності і на це майно належить саме власнику, а не установі» [26, 88], тобто в нашому випадку – ЗВО.

ЗВО можуть використовувати майно, закріплене за ним на праві господарського відання, у тому числі для провадження господарської діяльності, передавати його в оренду та в користування відповідно до законодавства. Законодавча обмеженість права господарського відання в господарській діяльності ЗВО виявляється в такому:

1) майно, закріплене за державним або комунальним ЗВО на праві господарського відання, не

може бути предметом застави, а також не підлягає вилученню або передачі у власність юридичним і фізичним особам без згоди засновників ЗВО та вищого колегіального органу самоврядування ЗВО, крім випадків, передбачених законодавством. Тим самим норми Закону «Про вищу освіту» мають на меті збереження ЗВО як цілісного майнового комплексу, перешкоджають будь-яким спробам відчуження майна ЗВО, яким він володіє на праві господарського відання, на користь третіх осіб, що підриватиме інституційну та господарську автономію ЗВО та заважатиме належному виконанню основних статутних цілей і функцій ЗВО;

2) передача в оренду державними і комунальними ЗВО закріплених за ними на праві господарського відання об'єктів власності здійснюється без права їх викупу відповідно до законодавства; тим самим права орендаря є в силу закону звуженими і не поширюються на можливість викупу наданих їм об'єктів права державної або комунальної власності, що перебувають у господарському віданні відповідних державних і комунальних ЗВО;

3) щодо державних і комунальних ЗВО закон оперує, поряд з категорією майна, переданою їм засновником, і поняттям «власні надходження». При цьому безпосередньо зазначаються джерела таких надходжень: 1) плата за послуги, що надаються згідно з освітньою, науковою та навчально-виробничою діяльністю; 2) благодійні внески та гранти; 3) відсотки, отримані від розміщення коштів ЗВО, наукової установи на вкладних (депозитних) рахунках в установах державних банків.

Закон вказує на цілі, на які можуть спрямовуватися такі надходження. Ними є придбання майна і його використання; капітальне будівництво та ремонт приміщень; поліпшення матеріально-технічного, навчально-лабораторного, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу тощо. Вичерпний перелік таких цілей законом не окреслюються, зазначається лише, що використання таких надходжень обмежується статутною діяльністю ЗВО. Тобто використання їх поза межами такої діяльності не допускається (частина друга статті 70 Закону України «Про вищу освіту» [22]).

Законодавчо не вирішене питання щодо можливості віднесення до власних надходжень не вказаних у законі джерел, таких, наприклад, як дарунки, пожертвування або майно, передане ЗВО за заповітом, тощо. На нашу думку, з метою максимального широкого тлумачення поняття власних надходжень, якими ЗВО може розпоряджатися на власний розсуд, у межах статутної діяльності, в законі має бути закріплено формулювання, що до власних надходжень ЗВО належать: 1) плата за послуги, що надаються згідно з освітньою, науковою та навчально-виробничою діяльністю; 2) благодійні внески та гранти; 3) відсотки, отримані від розміщення коштів ЗВО, наукової установи

на вкладних (депозитних) рахунках в установах державних банків; 4) грошові кошти, майно, інші об'єкти власності, передані ЗВО фізичними та/або юридичними особами у формі дарунка, пожертвування або за заповітом, а також на інших, не заборонених законодавством підставах. Загалом, поява власних надходжень у ЗВО обґрунтовано вважається безпосереднім наслідком комерціалізації діяльності ЗВО.

Розглядаючи джерела появи власних надходжень, вчені відзначають: комерціалізація діяльності установ, що допускається з обов'язкового попереднього дозволу власника, призводить до появи у них різних позабюджетних (спеціальних) коштів (доходів) і придбаного за їх рахунок майна. По відношенню до такого майна закон установлює особливе речове право самостійного розпорядження ним, оскільки воно придбано не за рахунок власника (за кошторисом), а «зароблено» самою юридичною особою [26, 86-88]. Зазначені думки підтверджуються і положеннями національного законодавства. Так, питання власних надходжень державних і комунальних ЗВО врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 719 «Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури». Нею також затверджено порядок розміщення на поточних рахунках в банках державного сектору та використання власних надходжень державних і комунальних ЗВО, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, та здійснення контролю за використанням власних надходжень [203]. Проте і ця Постанова не вирішує питання щодо визначення вичерпного переліку власних надходжень ЗВО, слідом за законом відносячи до нього лише плату за послуги, що надаються згідно з освітньою, науковою та навчально-виробничою діяльністю ЗВО, благодійні внески та гранти.

Водночас, слід враховувати, що під платою за послуги, що надають ЗВО, слід розуміти оплату тих послуг, які віднесені до переліку платних послуг ЗВО відповідно до статті 73 Закону України «Про вищу освіту» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» від 27 серпня 2010 року № 796 [23]. Правовий режим платних послуг у діяльності ЗВО ґрунтується на тому, що такі послуги надаються ЗВО за умови забезпечення надання належного рівня освітніх послуг як основного статутного виду діяльності; перелік таких послуг визначається на основі законодавства та статуту ЗВО; вичерпний перелік платних освітніх та ін-

ших послуг, що можуть надаватися державними і комунальними ЗВО, затверджується Кабінетом Міністрів України; платні освітні та інші послуги надаються ЗВО за умови відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства, а у разі встановлення законодавством вимог щодо необхідності ліцензування або отримання дозволів для надання платної послуги – після отримання таких дозвільних документів (стаття 73 Закону України «Про вищу освіту» [22]).

Окремо слід зробити наголос на специфіці законодавчого закріплення правових титулів режиму майна ЗВО. Зазначаючи, що ЗВО може володіти таким майном як власник – на основі права власності, або ж як користувач – на основі права господарського відання, законодавець не застерігає, в яких саме випадках ЗВО здійснюються правомочності власника, а в яких – користувача. Якщо йдеться про державні та комунальні ЗВО, то вони можуть здійснювати лише правомочності користувача, оскільки власниками переданого їм майна вони бути не можуть. Власниками такого майна залишаються відповідно держава та територіальні громади, оскільки у разі визнання державних та комунальних ЗВО як юридичних осіб публічного права повноправними приватними власниками належного їм (закріпленого за ними) майна виникає неможливість здійснення права державної власності, адже державне майно майже у повному обсязі розподілено між тими чи іншими підприємствами, установами, організаціями.

Природно, що ширшими є можливості у приватних ЗВО, адже їм засновники можуть передати майно у власність або у користування (знов-таки на праві господарського відання). Зрозуміло, що спосіб формування майна як основи господарювання ЗВО має знайти втілення у статуті конкретного ЗВО, який і визначатиме щоразу специфіку правового режиму майна ЗВО, особливості управління ним, здійснення контролю за цим майном (у разі користування ним на праві господарського відання) з боку засновника (засновників) тощо.

Отже, правовий режим майна ЗВО – це врегульований нормами права та статутом ЗВО порядок формування майна ЗВО, характер та обсяг правомочностей ЗВО щодо володіння, користування і розпорядження ним, здійснення ЗВО функцій управління цим майном, а також його правової охорони і вибуття зі складу майна з визначених законодавством, договором та статутом ЗВО підстав.

Законодавство України, що регулює різні аспекти правового режиму майна ЗВО, не є систематизованим та включає в себе різномірні та різногалузеві правові норми. Великою є питома вага господарсько-правових норм підзаконного характеру.

Концепція правового режиму майна ЗВО в Україні ще далека від остаточної сформованості, оскільки законодавством досі не розкриті ключові

аспекти співвідношення матеріальних та нематеріальних активів у структурі цього майна; співвідношення правомочностей ЗВО як власників та користувачів; сфера відповідальності ЗВО належним їм майном у разі виникнення договірних або позадоговірних зобов'язань тощо. Зазначені питання також недостатньо врегульовані на законодавчому рівні.

Майно, що перебуває на балансі ЗВО, може бути класифіковане так: 1) за специфікою речового права – на те, що перебуває у приватній власності, і те, що перебуває у користуванні (особливим різновидом майна, яке перебуває у користуванні, є майно, що перебуває у ЗВО на праві господарського відання); 2) за наявністю матеріального субстрату – матеріальні та нематеріальні активи ЗВО; 3) за джерелом (за походженням) – майно, передане ЗВО засновником (засновниками); майно, що є власними надходженнями ЗВО (це майно, отримане як оплата за надання ЗВО платних послуг; майно, передане ЗВО благодійниками (благодійні внески), та майно, передане ЗВО як освітні гранти); 4) залежно від можливостей розпорядження – майно, що перебуває у ЗВО у господарському віданні, та майно, яким ЗВО розпоряджається самостійно (власні надходження та придбане за ці кошти майно).

Література

1. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / За ред. В. С. Щербини. – Київ: Юрінком Інтер, 2011. – 528 с.
2. Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве / С. С. Алексеев. – Москва: Юрид. лит., 1989. – 288 с.
3. Алексеев С. С. Собрание сочинений: в 10-и т. / С. С. Алексеев. – Москва: Статут, 2010. – Том 6: Восхождение к праву: Поиски и решения. – 495 с.
4. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. – Москва: Юрид. лит., 1975. – 264 с.
5. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – Москва: БЕК, 1994. – 224 с.
6. Баб'юк М. П. Цивільно-правовий статус вищих навчальних закладів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / М. П. Баб'юк; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Харків, 2017. – 214 с.
7. Беляєва Г. С. Правовой режим в общетеоретическом измерении: монография / Г. С. Беляева. – Москва: Юрлитинформ, 2013. – 240 с.
8. Булатов Е. В. Структура хозяйственно-правового статуса высших учебных заведений частной формы собственности / Е. В. Булатов, И. Н. Остривный // Экономика та право. – 2010. – № 1. – С. 61-66
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.
10. Давидова Н. О. Проблемы гражданского регулирования отношений в сфере образования в Украине и США: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Н. О. Давидова; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017. – 485 с.
11. Жигалкін І. П. Установи як юридичні особи: монографія / І. П. Жигалкін. – Харків: Право, 2010. – 168 с.
12. Захарченко А. М. Управління об'єктами державної власності (господарсько-правові аспекти): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04 / А. М. Захарченко; Донецький національний університет імені Василя Стуса. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Київ, 2017. – 536 с.
13. Качур А. В. Щодо поняття правового режиму майнових прав інтелектуальної власності у сфері господарювання / А. В. Качур // Право та інновації. – 2014. - № 4 (8). – С. 54-63.
14. Кванина В. В. Правомочия ВУЗа по распоряжению имуществом собственника Противоречия в законодательстве. Коллизии в правоприменении / В. В. Кванина // Закон. – 2005. – № 11. – С. 48-52.
15. Кучинський Ю. Д. Адміністративно-правий режим військового майна в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. Д. Кучинський; Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. – Київ, 2017. – 222 с.
16. Литвин І. І. Адміністративно-правові засади діяльності навчальних закладів / І. І. Литвин // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 3. – С. 98-101.
17. Матузов Н. И. Правовые режимы: Вопросы теории и практики / Н. И. Матузов, А. В. Малько // Правоведение. – 1996. – № 1 – С. 16-29.
18. Мороз М. В. Право найму (оренди) нерухомості як речове право на чуже майно / М. В. Мороз // Форум права. – 2014. - № 3. – С. 249-253.
19. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За заг. ред. В. К. Мамотова. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
20. Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 719 // Офіційний вісник України від 02.10.2015. – 2015 р., № 76, стор. 236, стаття 2501, код акта 78672/2015.
21. Правовые режимы: общетеоретический и отраслевые аспекты: монография / под ред. засл. деятеля науки РФ, докт. юрид. наук, проф. А. В. Малько и докт. юрид. наук, проф. И. С. Барзиловой. – Москва: Юрлитинформ, 2012. – 416 с.
22. Про вищу освіту: Закон України: від 01.07.2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004.
23. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 796 // Офіційний вісник України від 13.09.2010. – 2010 р., № 67, стор. 71, стаття 2410, код акта 52690/2010.
24. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І. О. Соколова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків, 2011 – 180 с.
25. Сьюбарева И. Ф. Правовой режим имущества образовательных учреждений России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / И. Ф. Сьюбарева; Рос. правовая академия М-ва юстиции РФ. – Москва, 2010. – 18 с.
26. Сьюбарева И. Ф. Правовой режим имущества образовательных организаций в современной России: монография / И. Ф. Сьюбарева. – Москва: Федеральный центр образовательного законодательства, 2016. – 146 с.
27. Фолошня Д. І. Спільна власність членів сім'ї за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д. І. Фолошня; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 216 с.

28. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.

29. Якубовський Р.В. Правове регулювання фінансового забезпечення навчальних закладів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Р.В. Якубовський; Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – Київ, 2011. – 19 с.

Анотація

Тимошенко М. О. Особливості правового режиму майна закладів вищої освіти. – Стаття.

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу правового режиму майна закладів вищої освіти (Надалі – ЗВО) в Україні. Досліджено законодавче регулювання та теоретико-правові позиції, що стосуються особливостей правової природи та сутнісних ознак майна ЗВО, обґрунтована доцільність системної оцінки правового статусу майна ЗВО як особливого виду установ на особливий вид закладів (юридичні особи публічного та приватного права в організаційно-правових формах бюджетного закладу (установи), неприбуткового закладу або прибуткового закладу (закладу, що має на меті отримання прибутку). Ці обставини якраз і визначають правовий режим майна ЗВО, основним призначенням якого є провадження освітньої, наукової, науково-технічної, методичної та інноваційної діяльності відповідно до цілей і завдань та відповідно до обсягів господарської компетенції ЗВО, визначених законодавством та статутом ЗВО.

Під правовим режимом майна ЗВО автор пропонує розуміти встановлені правовими засобами порядок та умови придбання (привласнення) майна, здійснення ЗВО повноважень із володіння, користування і розпорядження ним, функцій управління майном, а також його правової охорони. категорія правового режиму охоплює не лише формування, але і вибуття зі складу майна ЗВО певних об'єктів. У статті звертається увага на те, що значна частина питань, пов'язаних з майновими відносинами ЗОВ регулюється не лише правовими нормами, але і статутами ЗВО, відображаючи дозвольний тип правового регулювання відповідних господарських відносин, а правовий режим майна ЗВО має відображати характер та обсяг правомочностей ЗВО щодо володіння, користування і розпорядження ним.

Оскільки законодавство України, що регулює різні аспекти правового режиму майна ЗВО, не є систематизованим та включає в себе різноманітні та різногалузеві правові норми; великою є питома вага господарсько-правових норм підзаконового характеру. Зокрема у Законі України «Про вищу освіту» відсутнє легальне визначення майна, що перебуває на балансі ЗВО (на праві власності або на праві господарського відання), автор пропонує враховувати тут законодавче визначення, вміщене у статті 139 ГКУ, відповідно до якої майном у сфері господарювання визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Враховуючи, що концепція правового режиму майна ЗВО в Україні ще далека від остаточної сформованості, оскільки законодавством досі не розкриті ключові аспекти співвідношення матеріальних та нематеріальних активів у структурі цього майна, а також співвідношення правомочностей ЗВО як власників та користувачів; сфера відповідальності ЗВО належним їм майном у разі виникнення договірних або позадоговірних зобов'язань

тощо, стаття спрямована на пошуки ефективних форм правового регулювання майнових відносин ЗОВ та вдосконалення правового режиму майна ЗОВ.

Ключові слова: заклад вищої освіти, суб'єкт господарювання, майно закладу вищої освіти, правовий режим майна закладу вищої освіти.

Summary

Tymoshenko M. O. Features of the legal regime of property of higher education institutions. – Article.

The article is devoted to the theoretical and legal analysis of the legal regime of property of higher education institutions (HEI) in Ukraine. Legislative regulation and theoretical and legal positions concerning the peculiarities of the legal nature and essential features of HEI property are studied, the expediency of systematic assessment of the legal status of HEI property as a special type of institutions for a special type of institutions (public and private legal entities in organizational and legal forms of budgetary institution) (institution), non-profit institution or profitable institution (institution for profit) These circumstances determine the legal regime of the property of HEI, the main purpose of which is to conduct educational, scientific, scientific and technical, methodological and innovative activities in accordance with the objectives and tasks and in accordance with the scope of economic competence of HEI, defined by the legislation and the charter of HEI.

Under the legal regime of the property of HEI, the author proposes to understand the procedure and conditions of acquisition (appropriation) of property established by legal means, exercise of the right to own, use and dispose of property, property management functions and its legal protection. the category of legal regime covers not only the formation, but also the withdrawal of certain objects from the property of HEI. The article draws attention to the fact that a significant part of issues related to the property relations of HEI is regulated not only by legal norms, but also by the statutes of HEI, reflecting the permissive type of legal regulation of relevant economic relations, and the legal regime of HEI property should reflect HEI on possession, use and disposal.

Whereas the legislation of Ukraine, which regulates various aspects of the legal regime of the property of HEI, is not systematized and includes heterogeneous and diversified legal norms; the share of economic and legal norms of by-law is large. In particular, in the Law of Ukraine "On Higher Education" there is no legal definition of property on the balance of free economic zones (on the right of ownership or on the right of economic management), the author proposes to take into account the legislative definition contained in Article 139 of the Civil Code. a set of things and other values (including intangible assets) that are valued, produced or used in the activities of economic entities and reflected in their balance sheets or taken into account in other statutory forms of accounting for the property of these entities.

Considering that the concept of the legal regime of free economic assets in Ukraine is still far from finalized, as the legislation still does not disclose key aspects of the ratio of tangible and intangible assets in the structure of this property, as well as the ratio of free economic powers as owners and users; the scope of liability of HEI property belonging to them in the event of contractual or non-contractual obligations, etc., the article is aimed at finding effective forms of legal regulation of property relations HEI and improving the legal regime of property HEI.

Key words: higher education institution, business entity, property of higher education institution, legal regime of property of higher education institution.